tamadres.com

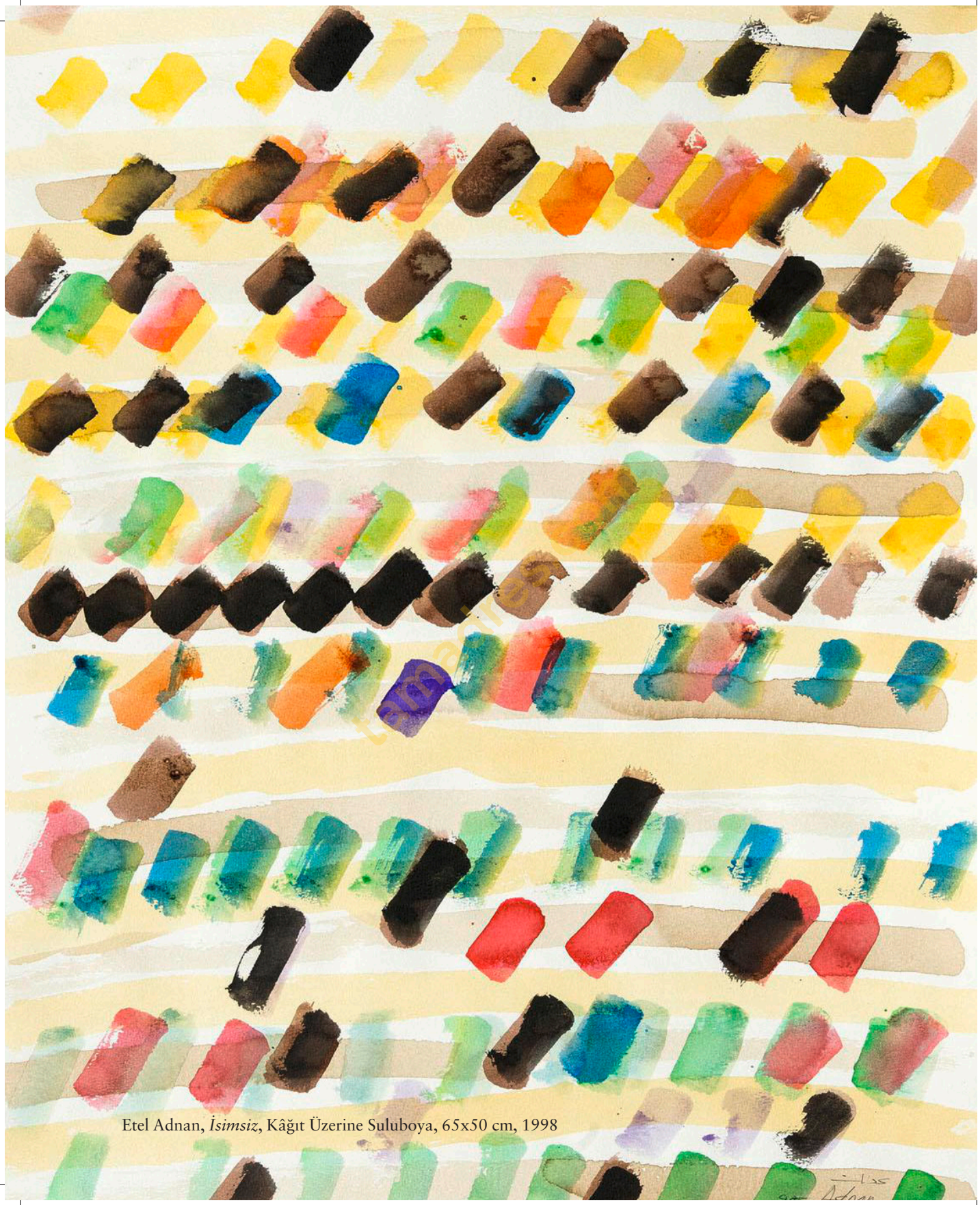

Etel Adnan, *İsimsiz*, Kâğıt Üzerine Suluboya, 65x50 cm, 1998

ETEL ADNAN

Lübnan'da Yetişip Şair Olmak
Yolculuk, Savaş, Sürgün
Yabancı Bir Dilde Yazmak
Aşk Uğruna Ödemek İstemediğimiz Bedel
Yourcenar'a Geri Dönmek
Şehirler ve Kadınlar Hakkında
(Fawwaz'a Mektuplar)
Bir Başka Ülkenin Kalbinin Kalbinde
Paris Soyunduğunda

tanadies.com

Hazırlayan: Serhan Ada

§

Yayın No **2047**
Sanat **14**

Etel Adnan

Yayına Hazırlayan: Serhan Ada
Editör: Ani Haddeler Pekman - Zafer Zorlu
Kapak Tasarımı: Kardelen Akçam
Sayfa Tasarımı: Tülay Malkoç
Düzeltmen: Şirin İnci

© 1993, Of Cities and Women (Letters of Fawwaz), The Post-Apollo Press
© 1993, Paris Whan Its's Naked, The Post-Apollo Press
© 2005, In the Heart of the Heart of Another Country, City Lights Books
© 2015, Écrire dans une langue étrangère, L' Echoppe
© 2015, Le prix que nous ne voulons pas payer pour l'amour, Galerie Lelong
© 2018, Revenir à Yourcenar, L' Echoppe
© 2019, Grandir et devenir poète au Liban, L'Echoppe
© 2020, Voyage, Guerre, Exil, L'Echoppe
kitaplarının Türkçe yayın hakları Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Haziran 2021

ISBN: 978-605-185-623-0
Sertifika No: 43949

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 45099
Çiftehavuzlar Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8
Bayrampaşa/İstanbul
Tel: (0212) 674 97 23 Faks: (0212) 674 97 29

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 15 Cağaloğlu/İSTANBUL
Tel: (0212) 513 34 20-21 Faks: (0212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap
www.facebook.com/everestyayinlari
www.instagram.com/everestyayinlari

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

tamadres.com

İÇİNDEKİLER

Lübnan'da Yetişip Şair Olmak • 9
Yolculuk, Savaş, Sürgün • 39
Yabancı Bir Dilde Yazmak • 63
Aşk Uğruna Ödemek İstemediğimiz Bedel • 81
Yourcenar'a Geri Dönmek • 93
Şehirler ve Kadınlar Hakkında
(Fawwaz'a Mektuplar) • 107

Bir Başka Ülkenin Kalbinin Kalbinde • 189
I. Bir Başka Ülkenin Kalbinin Kalbinde • 194
II. Yirmi Beş Yıl Sonra • 212
III. Daha Sonra • 229
IV. İki Uçta • 245
V. Şimdiki Zaman • 255
VI. Zaman, Arzu Ve Sis • 269
VII. Savaş Zamanında Olmak • 284

Paris Soyunduğunda • 305
Biyografiler • 395

tanadres.com

tamaires.com

LÜBNAN'DA YETİŞİP ŞAİR OLMAK

ÇEVİREN: AZRA İŞMEN

tamadres.com

tamadres.com

LÜBNAN'DA YETİŞİP ŞAİR OLMAK*

En eski hatıram - kişisel arkeolojimin ilk nesnesi - alçak boylu ve bugün düşündüğümde kireçtaşından olduğunu sandığım bir taş çeşmeydi. Ve bu çeşme boştu.

Çeşme, yaşadığımız evin bahçesinde miydi, yoksa biz oraya annemle mi gidiyorduk, pek hatırlamıyorum. Ama o, tekil ve baskın varlığıyla oradaydı.

Küçüklük (küçük kız) hâlimi gözlerimin önüne getiren, geniş pencereli, dantel perdeleri, yeşile boyanmış çiçekliğinin üzerindeki eğreltiotu veya başka inatçı yeşil saksı bitkileri ile teritoryasını sokaktan yüksek bir duvarla ayıran bahçeli evi çok iyi hatırlıyorum. Beyrut'taydı... Her yerdeki aydınlığı hatırlıyorum, anne ve babamın odasındaki yatağımla, bahçeye aynı taraftan açılan kapısı olan bir mutfağı, tazeliği hatırlıyorum. Oradaki çiçekleri, annem ve sıkça yavrulayan kedimiz Bijou kadar net hatırlıyorum.

Tek çocuktum ve sanki büyülü bir yerde yaşıyor gibiydim. Orayı seviyordum. Koşacak yerim ve yaşayacak alanlar vardı. Her birinin farklı kimliği olan dört oda bulunuyordu, ben de her birinde farklı bir kişiliğe bürünebiliyordum. Biri bolca güneş alıyordu ve babamın orada tıraş olma alışkanlığı vardı. Aydınlıktı. Güneş,

* Bu metin, *Al- Arabiyya*', Cilt 28 (1995) Georgetown University Press, Washington D.C., ABD s. 5-16'da İngilizce olarak yayımlandı.

tanadres.com

pencerelerden geçebilen gerçek bir şeydi. Gerçekten de vardı. Büyük dolapların üzerindeki aynalardan yansırdı. Yatak odası daha tazeydi. Oradaki ışık, tüm sene boyunca eşit biçimde dağılırdı. Üçüncü oda mobilyalarla doluydu ama oraya pek girmezdim. Annem çoğunlukla kapısını kapalı tutardı. Dördüncü oda ise hiçbir işe yaramazdı. Oturma odasına açılan bir penceresi vardı. Karanlık, hatta neredeyse simsiyah olan oda, yavruladığı zamanlar için kediye ayrılmıştı. Kimsenin bu odaya ihtiyacı yoktu.

Küçük bir kız olduğumun açıkça bilincindeydim. Küçük bir kız olmanın, rahatlatan sıcak ve hoş bir tarafı vardı. Bir de elektrikli bir tarafı. Babamdan çok anneme benzediğimi fark ediyordum. Fakat etrafımda bana davranış biçimlerini karşılaştırabileceğim başka hiç çocuk olmadığından kendimi çok canlı hissediyordum, bir kimse gibi, küçük bir kızdan ziyade bir "birey" gibi. Beş yaşına kadar da okula gitmedim.

Buna bağlı olarak, çok açıkça gözümün önüne gelen başka bir anım var: bizi ziyarete gelen ufak bir oğlan çocuğu vardı. Anne tarafından yarı Fransızdı, adı da Pierrot idi. Babası ise Hindiçinili ve Fransız vatandaşıydı. Çocuk öksüz kalmıştı. Fransız annesi hayatını Beyrut'ta kaybetmişti. O da yaz tatilini evde geçirmeye gelmişti. Bir gün, büyük bir ihtimalle öğle saatinden önce, kanepe ile pencerelerin olduğu duvarın arasında oynadığımızı hatırlıyorum. "Nasıl yaratıldığımızı" görebilmek için Pierrot, karşılığında benim de aynısını yapmam şartıyla, soyunmayı teklif etmişti. Nitekim kıyafetlerimizin bir kısmını çıkardık fakat annemin evde hareket ederken çıkardığı sesi duyar duymaz her birini yeniden üzerimize geri geçirdik. Hepsi bundan ibaret. Hafızamın sadakatini taahhüt edemiyorum. Fakat sanıyorum ki, bana önemli bir şeyi öğreten bir deneyim oldu; şüphesiz bir mahmurluk içinde, saf bir bakışın hissiydi bu. Ve unutmadım. O an açık ve tuhaf bir biçimde yaşamaya devam ediyor. Altmış yaşıma yaklaşırken, bu hatıranın son zamanlarda yazdığım bir şiirde yeniden tezahür etmiş olduğunu keşfettim: "İki yanı ıhlamur ağaçlı bir yol ve yıldırım". Şöyle okuyabiliriz;

tamadres.com

İşte bu yüzden bana arkadaşlık edenler vardı
melekler ile karıncalardan oluşan
tıpkı yedi yaşında bir çocuğunki gibi
kaybolmuş o zamandan beri
bir gün anlattılar radyoda
iki kurşun yemiş
kafasına
*Saygon'daymış savaşın son bulduğu günde**

Pierrot'nun izini çocukluğumdan bu yana çoktan kaybetmiştim; Vietnam Savaşı patlayınca, ben de ilk şiirlerimi ülkenin dilinde Amerika'da yazarak, tüm gücümle kendimi savaş karşıtı harekete verdim, sonrasında, belirli bir dönemde, 1985 yılında, ilk yıllarıma, Pierrot ile Hindiçin kökenleri ve Việt Cộng'a dair uzun bir şiir yazdım… her şey bir anda esrarengiz biçimde şiirin gizemi içinde ortaya çıktı.

*

Daha önce de söylediğim gibi, annemle babam beni ancak beş yaşına bastıktan sonra okula gönderdi. Annem, İzmirli bir Rum; babam da Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusuna hizmet eden bir ailenin mensubu, Şam'dan bir Suriyeli. Birinci Dünya Savaşı'nda İzmir Komutanı olarak görevini yaparken, evli ve bir erkek ile iki kız babası olmasına rağmen kendinden neredeyse yirmi yaş genç olan annemle evlenmişti. İlk ailesi Şam'da kalmıştı. Savaş bittiğinde, benim de 1925 yılında doğduğum Beyrut'a yerleşmişlerdi.

Lübnan, Fransızlar tarafından yaratılan bir devlet olarak doğmuştu. Suriye ve Lübnan'da bir manda yönetimi kurmuşlardı ve kendi kurallarını uyguluyorlardı. Ülkede var olan Fransız okulları geliştirdiler ve yenilerinin oluşturulmasına olanak sağladılar. Fran-

* Etel Adnan, Le cycle des tilleuls [Ihlamur Ağaçlarının Döngüsü], Martin Richter tarafından İngilizceden Fransızcaya çevrilmiştir, Éditions Al Manar, 2012.

kamadres.com

tamadres.com

sa'da var olanla birebir uyumlu olan bir eğitim sistemini Lübnan'a dayattılar: okula giden çocukların ülkesinin tarih ve coğrafyasıyla hiç de ilgisi olmayan bir eğitim sistemiydi.

Böylelikle, beş yaşına geldiğimde, Fransızca konuşmaya başladım, hatta yalnızca Fransızca konuşmaya başladım çünkü Fransız okullarında Arapça konuşmak yasaktı. Bu okullar, tamamen Fransız Katolik Kilisesi'nin üyeleri tarafından yönetilirdi ve Arapça yasaklanmıştı. Lübnanlı çocuklar o dili evlerinde konuşurlardı. Annem Arapça bilmediğinden, Fransızca evde konuşulan dil hâline geldi: gittikçe daha az Türkçe veya Yunancayı kullanıyor, daha fazla Fransızca konuşuyorduk.

Bu okullar kız-erkek karışık değildi. Karma okullar ancak ellili yıllarda Lübnan'da boy göstermeye başladı.

Fransız rahibeler çok katıydı. Kolonyalist ve misyoner gibi davranıyorlardı; Fransız medeniyetinin erdemlerini ve din konusunda kilisenin yanılmazlığını savunmak gibi iki amaçları vardı. Çocukları otoriter ve dogmatik bir ortama yerleştiriyorlardı. Prensiplerine o kadar sadıklardı ki, çok az öğrenci aldığı eğitimi sorgulayabiliyordu. Dogmatizm, herkesin zihnini öyle bir çerçeveye sokuyordu ki doğru/gerçek olduğu iddia edilen şeyler, gökyüzü ile toprağın varoluşu kadar "doğal" oluyordu: zihnin tek farkına varabileceği şeylere dönüşüyorlardı ve her birinin düşünme aracı hâline geliyorlardı. Onları kazanmış olduğumuzu düşünüyorduk.

Böylece dünyanın Fransız olduğunu düşünerek büyümüştüm. Ve önemli olanın, "kitaplarda" yer alan veya otorite sağlayanlar (rahibeler) olduğunu ve bunun çevremizle bir bağı olmadığını düşünüyordum. Ben buna yabancılaşma adını veriyorum.

Okulu seviyordum çünkü burada oynayabileceğim başka çocuklar vardı ve teneffüs en sevdiğim andı. Saat onda on beş, saat ikide ise yine on beş dakikamız daha olurdu. Ortasında bir baraka ve susuz bir çeşme olan kare şeklinde bir avlu temel oyun alanımızı oluşturuyordu, bana hep büyülü görünen bu bahçeyi hâlâ rüyalarımda görürüm.

Lamadies.com

Annemin elbiselerime gösterdiği özen nedeniyle küçük bir kız olduğumun çokça farkındaydım; terziye ipek kupon kumaşları götürür, özel günlerde giyinmem için bana özel rafine elbiseler diktirtir ve bu elbiseleri bir veya iki yıl içinde, yepyeni halleriyle "fakirlere" verirdi. Onları yeterince giyememiş olma hissinden hiç kurtulamadım, halen pişmanlık duyuyorum.

Okulda üzerine tırmanıp bir taraftan diğerine devirmesi kolay olan, boyanmış ince demir parçalarından oluşan bir çit vardı. Bir gün, rahibeler beni avlunun bahçe duvarına tırmanırken yakaladı ve sert bir ses tonuyla beni "erkek fatma"lıkla suçladılar! Bir erkek olmak kendi içinde çekiciydi fakat arzu olarak utanç vericiydi. Bu günah takıntılarıyla - Fransız katolisizmi kalvinizme eğilimlidir - rahibeler doğal masumiyetimizi mahvetmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. İlk yaratıcı eserlerimin, günah çıkarma sırasında uydurulmuş hayâli günahlar olduğunu söyleyebilirim. Rahipler durmadan bizden daha fazlasını istiyorlardı, işlediğimiz günahları sakladığımızdan şüpheleniyorlardı; öyleyse (sonrasında öğrendim ki diğer çocuklar gibi) şeker çaldığımı, ayin sırasında gevezelik ederek İsa'yı üzdüğümü, rahiplerin "kötü düşünce" ifadesinin altında "cinsel fanteziler" yattığını bilmeden kötü düşüncelerimin olduğu gibi hikâyeler türetiyordum… Bu nedenle, artık bu ilk türetileri bir nevi öykü, kısa bir hayâli düşünce, anı gibi görüyorum.

Küçük kızların "tehlikede" olduğu konusunda hayatımın en genç yıllarında uyarılmıştım. Annem beni asla hiçbir yere tek başıma göndermez, yalnızca iki ailenin çocukları olan, biri sokağımızda, diğeri ise iki sokak ötede oturan arkadaşlarımın dışında kimseye oynamaya gitmeme izin vermezdi. Bana sıklıkla nasihatler verirdi. Çok basitti: bakkalda asla tezgâhın arkasına geçme, yabancılardan asla şeker alma, her zaman göz önünde ve görünür ol. Bir gün şöyle dedi: "Tezgâhın arkasına geçme çünkü bakkal bir bıçak çıkartarak karnını deşebilir." Bu görüntüyü düşündükçe halen titrerim, ama o zaman sadece şaşkınlık içindeydim, küçük mağazasında koca mercimek ve pirinç çuvallarının arkasında son-

tamadres.com

suza kadar oturan, beresini kulaklarına kadar çekmiş ve benimle neredeyse hiç konuşmayan bu yaşlı adamın nasıl böyle bir suç işleyebileceğini soruyordum kendime.

Öğütler ergenliğimde daha da ciddi bir hâl aldı. Daha sonrasında, öğrenci olarak Paris'e gitme arzumu ifade ettiğimde, annem şunu söyledi: "Oradaki adamlar seni parçalayıp yerler." Ortaya savurarak kurduğu cümlelerle annem bende, erkeklerin mitolojideki Khaos, doğuştan gelen boşluk, sonsuz baş dönmesi gibi olduklarını *Karındeşen Jack* gibi filmlerden sonra keşfettiğim bir dünya imgesi yarattı.

Bu yılları yeniden gözden geçirdiğimde, annemin ayrıca tek çocuk olmamdan dolayı acı çektiğini ve erkek evlat özlemi çekip çekmediğini sorgularım.

Okulun sona erip resmî olarak yaz tatiline girdiğimiz haziran ayı olmalıydı. Siyah saten kumaş alıp bana dikiş makinesiyle bir takım diktiğinde dokuz veya on yaşındaydım: parlak siyah satenden kısa ve kabarık pantolon ile uzun kollu beyaz saten gömlek. Siyah bol bir kravat da yapıverdi. Dükkânı sabun ve kolonya kokan mahalle berberine götürdü beni. Ondan saçlarımı kısacık "erkek usulü" kesmesini istedi, bu saç kesiminin dönemin Fransız moda dergilerinde çok şık ve meşhur olduğunu sonradan öğrendim. Saçlarım [Arthur] Rimbaud usulü kesilmişti, aynı şiir derlemelerinin kapağında görmeye alışık olduğumuz meşhur portrelerinde göründüğü gibi. Birinci Dünya Savaşı'ndan 1940'lı yıllara uzanan değerli fotoğraf koleksiyonunun yer aldığı aile albümümüzde, bu yaz çekilmiş bir fotoğrafım vardı. Bu albüm, dostlarımız olan Ermeni bir aileye emanet edilmişti - Lübnan iç savaşı boyunca Beyrut'ta kalmış olan 3 kız kardeş yıllar öncesinde onlarda bıraktığım eşyaları ya yok ettiler ya da kaybettiler. Beni bir daha hiç bulamayacaklarını düşünüyorlarken, uzun bir aradan sonra, ailemden bana miras kalan en önemli bilgileri barındıran belgelerin yok edilmesini takip eden gün, kız kardeşlerden biriyle Beyrut'un bir sokağında karşılaştım.

tamadres.com